

sz. 2212

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA FÖLDRAJZTUDOMÁNYI KUTATÓCSOPORTJA
GAZDASÁGFÖLDRAJZI RÉSZLEGÉNEK KIADVÁNYSOROZATA

GAZDASÁGFÖLDRAJZI DOKUMENTÁCIÓ

3. ÉVFOLYAM

BUDAPEST

---

1 SZÁM

1963

AKADÉMIA
FÖLDRAJZI
KÖNYVTÁR

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA FÖLDRAJZTUDOMÁNYI KUTATÓCSOPORTJA
GAZDASÁGFÖLDRAJZI RÉSZLEGÉNEK KIADVÁNYSOROZATA

GAZDASÁGFÖLDRAJZI DOKUMENTÁCIÓ
1962. évi Földrajzi Kongresszus külföldi résztvevőinek előadásai

3. évfolyam 1. szám

[3.]

Budapest

1963

NYTAFOLIOGRAFI KÖNYVTÁR
LELTÁRSZÁM: 1550/1964
HELY: Z. 2212

T a r t a l o m j e g y z é k

	Oldalak száma:
Bevezető	1
I. ALAMPIEV, P.M.:	
A Szovjetunió gazdasági körzetesítésének jelenlegi állapota	9
II. CHATTERJEE, S.:	
Az energia és az ipar természeti erőforrásai - nak alakulása Indiában három tervidőszak fo - lyamán 1951 - 1966 -ig	9
III. GRIBAUDI, F.:	
Technikai gazdasági fejlődés és a földrajzi munkanegosztás	2
IV. HERBST, C. - CALOIANU, N. - BACANARU, I.:	
A Román Népköztársaság iparának területi ta - gozódása	7
V. LÜDEMANN, H.:	
Az új rostocki tengeri kikötő és annak helyze - ti adottságai	9
VI. Dr. ROUBITSCHKEK, W.:	
A növénytermelés körzetei a Német Demokratikus Köztársaságban	3
VII. TARMISZTO, V. Ju.:	
Az ipartelepítés területi problémái az Észti SzSZK -ban	5

B e v e z e t ő

A Gazdaságföldrajzi Dokumentáció 1963. évi 1. száma az 1962. évi Földrajzi Konferencia külföldi vendégeinek előadásait bocsátja az érdeklődők rendelkezésére.

A konferencia jelentőségével, értékelésével itt szükségtelen foglalkoznunk, hiszen azt behatóan elvégezte a Magyar Tudományos Akadémia Földrajzi Bizottsága s ennek alapján Pécsi Márton, Simon László és Szabó Pál Zoltán tollából részletes méltatás jelent meg a Földrajzi Közlemények 1962. évi 4. számában.

Itt mindössze egy fontos jelenségre kell rámutatnunk. Ujra átnézve a külföldi vendégek előadásait s egybevetve azokat a hazai kutató előadásaisival: egy lényeges közös vonás domborodik ki. S ez az, hogy rendkívül gazdag s változatos a gazdaságföldrajzi kutatások módszere. S ezek a változatos és nyilván tovább gazdagodó, differenciálódó módszerek végül mégis egy közös célt szolgálnak: a gazdaságföldrajzi területi típusok sokoldalú és egyre mélyülő jellemzését, értelmezését. Különböző irányzatok - s szerepelvén itt tőkés országok kiváló kutatóinak előadásai is - különböző szemléletmódok, részben különböző gyakorlati célok szolgálata tükröződik ezekben az előadásokban. Mégis valamennyi tanulságos és hozzájárulhat saját kutatásaink megtermékenyítéséhez, elmélyüléséhez.

Ezt - csaknem egy évvel a Konferencia után - már nemcsak elméleti megfontolások alapján mondhatjuk, hanem élénken igazolja kutatásainknak a konferencia óta még fokozottabb ütemű szélesedése, gazdagodása és gyakorlati értelenben is eredményesebbé fejlődése.

P. M. A L A M P I E V

A Szovjetunió gazdasági körzetesítésének jelenlegi állapota

A gazdasági rayonirozás azaz az országnak meghatározott területi egységekre történő felosztása, illetve annak tudományos alátámasztása a népgazdaság reális területi szerkezetével összhangban - a szocialista gazdaság szervezésének egyik szükséges előfeltétele. A gazdasági rayonirozás az ország népgazdasága tervszerű területi szervezésének egyik legfontosabb eszköze. Gazdasági rayonirozás nélkül lehetetlen a távlati területi tervezés. Gazdasági körzetesítés nélkül nem lehet céltudatosan és tervszerűen hatni a rayonok alakulására, ill. azok komplex fejlődésére. A tervezési gyakorlattal és a népgazdaság vezetésével fennálló szoros kapcsolat a szocialista gazdasági rayonirozás jellemző vonása.

A Szovjetunió, amely nagykiterjedésű területtel és egymástól eltérő szerkezetű hatalmas területi-termelési komplexumokkal rendelkezik az ország különböző részein és ahol meglehetősen nagy különbségek vannak a specializáció és a termelés fejlődésének feltételei között, a gazdasági körzetesítés problémája különösen nagy jelentőségű. Ezért szükségképpen a gazdasági körzetesítés magára vonja az államférfiak, népgazdasági tervezés dolgozói és a tudományok kutatók figyelmét. A Szovjet hatalom első éveitől kezdve a gazdasági körzetesítés fontos állami jelentőséget kapott. Az ország területi kiterjedése, a termelés gigantikus méretei meghatározták a gazdasági körzetesítés többlépcsős rendszer megteremtésének szükségességét, elkezdvén azt az országnak nagykörzetekre való felosztásával, amely tükrözi az országban meglévő területi munkamegosztás legáltalánosabb jegyeit és bevégezvén az ugynevezett kiskörzetesítéssel, amely apró termelési komplexumokat rejt magában és amely a viszonylag nem nagy gazdasági vonzókörrel rendelkező helyi centrumok körül fejlődik. A szocialista gazdasági körzetesítés jellege a Szovjetunióban épp úgy, mint a többi szocialista országban feltételezi eleven kapcsolatát az ország közigazgatási beosztásával. Minthogy a szocialista állam egyik legfontosabb funkciója az ország gazdasági vezetése, az állam területi szerveinek strukturája meg kell, hogy egyezzen a népgazdaság területi strukturájával. Éppen ezért az ország közigazgatási beosztása nem épülhet máskép, csakis a gazdasági körzetesítés alapján.

Mag a gazdasági körzetesítés a szocializmusban nemcsak tudományos probléma, hanem egyben állami feladat is, amelynek végrehajtását kormányhatározatok írják elő.

A gazdasági körzetesítés és a vele elválaszthatatlanul összefüggő közigazgatási beosztás nem lehet tisztán elhatározás kérdése, vagy önkényes. A gazdasági körzetesítés a tudományosan alátámasztott gazdaságföldrajzi kutatásokon kell, hogy nyugodjék.

Ezeknek a kutatásoknak az alapján a rayonok hálózatának különböző variánsait állítják össze, mint rayonirozási tervezeteket. Ezek a tervezetek a szó teljes értelmében vett gazdasági rayonirozásnak igen értékes tudományos kiinduló anyagai. A szó teljes értelmében vett gazdasági rayonirozás a különböző foku rayonok hálózatának állami megállapítását, valamint az egyes rayontípusokban a gazdasági vezető szervezeteinek megállapítását jelenti.

A Szovjetunió tapasztalata azt mutatja, hogy bármelyfoku rayonirozásnál a rayonhálózat több variánsa jöhet létre, amelyeket különböző intézmények, sőt egyes személyek javasolnak. Ezt a területi kapcsolatok rendkívüli bonyolultsága okozza, valamint az, hogy az egyes területi-gazdasági komplexumok élesen nem választódnak el egymástól. A gazdasági kapcsolatoknak az országban meglévő bonyolult szövevényét éles határvonalakkal elválasztani nehéz. A rayonirozás minden változata feltétlenül figyelmen kívül hagy egyes gazdasági kapcsolatokat és megfordítva, más kapcsolatok rayonképző jelentőségét kidomborítja.

Néhány rayon annyira élesen kidomborodik, hogy annak körvonalai és határai igen sok, sőt minden variánsban fellelhetők. Igaz, ez főként a rayonok "magjára", alapvető gazdasági gócéra vonatkozik. De még ezeknél az élesen szembeálló rayonoknál is csaknem mindig vitát jelent a rayon pontos határának megállapítása. Döntő szavuk ebben a kérdésben az állami szerveknek van, melyek véglegesen megállapítják a gazdasági rayonok számát, összetételét és határait.

A gazdasági rayonirozás története a Szovjetunióban igen gazdag. A gazdasági rayonbeosztás az ország gazdaságában végbement változásoknak, valamint az ipar és mezőgazdaság területi elhelyezkedésében bekövetkezett változásoknak megfelelően többször megváltozott. A Szocializmus építésének minden új szakasza új követelményeket támasztott a népgazdaság területi szervezetével szemben.

Az, hogy a Szovjetunió a kommunizmus építésének időszakába lépett, a gazdasági rayonirozás terén nagy változásokat hozott az utolsó öt év folyamán. A változás fő iránya az, hogy az egész ország területén olyan területi-gazdasági egységek hálózatát hozták létre, mely egységekben az ipar és mezőgazdaság irányításában széles jogkörrel bíró gazdasági vezetőszervek működnek. Emellett feladat még az, hogy a gazdasági rayonok és a közigazgatási-területi egységek maximálisan megközelítsék egymást.

Az új gazdasági rayonirozás munkája még nem fejeződött be teljesen, de már világosan látszanak azok az általános elképzelések, a megoldás módozatai és nagyvonalakban kialakult a rayonok hálózata, valamint létrejöttek a gazdasági vezetőszervek, melyek nagy gyakorlati tapasztalatokat halmoztak fel.

Milyen volt a gazdasági rayonirozás formája és a közigazgatási területi felépítés a Szovjetunióban 1957 elejéig, az új gazdasági rayonirozás megkezdéséig?

Az ország területe 13, úgynevezett "alapvető" gazdasági rayonra osztott. Ez a felosztás azonban nem volt törvényesen elismerve. Semmilyen állami irányítószervet nem hoztak létre az "alapvető", rayonok szerint. A tervhivatal, minisztériumok és más vezetőszervek a népgazdaság fejlesztésének területi tervezésénél használták a 13-as rayonbeosztást, de ez a tervezés "cím nélküli" volt. Maguknak a rayonoknak nem volt "gazdájuk". Éppen ezért ez a rayonirozás nem volt eléggé hatásos.

A gazdasági rayonirozás második fokozatánál közigazgatásilag jutott kifejezésre /Oblaszty, autonóm köztársaság, belső felosztással nem rendelkező szövetséges köztársaság, stb./. Ezeknek területi egységei alapján épült fel az egész államapparátus. 1956-ban összesen 154 ilyen egység volt.

A gazdasági és közigazgatási-területi felépítésnek ez a módja kétségtelenül nagy szerepet játszott az egész ország életében. Az állami jelentőségű ipar irányításában azonban alig volt jogköre. Az Oblasztyoknak és a hasonló szervezeteknek csupán a helyi ipar volt alárendelve, a nagyipart pedig, amely a termelés legjelentősebb részét adta, központilag irányították a helyi szervezetek "feje fölött".

A harmadik fokozat - alsófoku közigazgatási rayon - köpezi az adminisztratív területi felépítés alapegységét. 1956-ban 4.328 ilyen alsófoku rayon volt a Szovjetunióban. Ezeket a rayonokat még a mezőgazdaság kollektivizálásának első éveiben jelölték ki és rendkívül aprók voltak. A kolhozok megnagyobbítása, valamint a közuti közlekedés fejlődése folytán az alsófoku rayonoknak ez a hálózata elavult.

A Szovjetunió gazdasági rayonirozásának átszervezése a középső, tehát másodfoku rayonoknál kezdődött.

1957 első felében átszervezték az ipar és az építkezések irányítását. A nagyipar irányítása, beleértve a legnagyobb és legösszetettebb vállalatokat is, jelenleg a gazdasági-közigazgatási rayonokban összpontosul, melyek száma kezdetben 105 volt, jelenleg pedig 100. Minden gazdasági közigazgatási rayonban megszervezték az ugynevezett népgazdasági tanácsot /szovnarhoz/, amely a nagyipart és az építkezéseket irányítja.

A gazdasági-közigazgatási rayonok hálózatát a meglévő területi-közigazgatási felosztás és nemzetiségi-politikai felépítés alapján alakították ki. A 100 gazdasági-közigazgatási rayon közül ma 65 önálló oblaszty, vagy határterület, 1 város /Moszkva/, 8 tevődik össze oblasztyok csoportjából, 14 közülük autonóm köztársaság és 12 szövetségi köztársaság.

A jelenlegi szovjet gazdasági rayonrendszernek alapvető egysége a gazdasági-közigazgatási rayon. Ennek keretében folyik nem csak a tervezés, hanem a népgazdaság irányítása is, beleértve az országos jelentőségű nagyipar is.

Az utóbbi időben olyan tendenciákat figyelhetünk meg, melyek a területek /oblasztyok/ és egyes gazdasági adminisztratív körzetek növelésére irányulnak. 1957-től kezdve egy sor önálló gazdasági életre kóptelen oblasztyot szüntettek meg, illetve területüket a szomszédos oblasztyokhoz csatolták.

A tervezés és a népgazdaságvezetés új formái az elmúlt 5 év alatt beváltak és nagy előnyöket biztosítottak az országnak. Az ipar és építkezés vezetésének korszerűsítésére irányuló munkálatokat azonban még nem lehet teljesen befejezettnak tekinteni.

Igy például még ma is megfigyelhető bizonyos ellentmondás az állami és a helyi ipar vezetése között. Az állami ipart a népgazdasági tanácsok irányítják, míg a helyi ipar a megyei és szövetségi köztársasági szervek kezében van. Ugyanakkor az egységes energetikai mérleg, kialakítása, az építőanyagok ésszerű felhasználása, stb., valamint a munkaerő-mérleg, szükségessé teszik a tervezés és az operatív irányítás egységét az adott körzet területén lévő összes ipari üzemben.

Már eddig is egy sor előterjesztés született, melyek szerzői azt javasolják, hogy a népgazdasági tanácsok vezetése alatt egyesítsék a gazdasági közigazgatási rayonok egész iparát, a lakosság számára közszükségleti cikkeket gyártó ipari üzemek kivételével. Egyes köztársaságokban már kísérletek is történtek az iparnak ilyenfajta egységes vezetésére.

A gazdasági közigazgatási rayonbeosztás nem tudta megoldani a gazdasági körzetesítés minden problémáját. Így például nem vesztett jelentőségéből az ugynevezett alapvető gazdasági körzetesítés, amely meghatározza a népgazdaság nagyterületi egységei alapvető strukturális rendszerét. Az új feltételek között azonban a gazdasági körzetesítés legfontosabb feladata a népgazdasági tanácsok és más helyi szervek tervezésének és gazdasági tevékenységének koordinációja, az egymással határos gazdasági közigazgatási rayonokban.

Az ugynevezett alapvető körzetbeosztás alapján, melyet 1961 áprilisában fogadtak el, a Szovjetunió területén 17 nagy gazdasági körzetet jelöltek ki. Az új alapvető gazdasági körzetbeosztás nemcsak abban különbözik a megelőzőtől, hogy a rayonok száma 13-ról 17-re növekedett, hanem abban is, hogy ezekben a körzetekben nagy teljhatalommal rendelkező koordinációs szerveket, az ugynevezett koordinációs és tervezési tanácsokat hozták létre. 1961-ben, illetve 1962 elején ezek a tanácsok minden körzetben megkezdték működésüket. A tanácsok munkájának hatása érződik már a népgazdaság területi szervezésének megjavulásában.

A 17 nagy gazdasági körzetből álló hálózat 98 gazdasági-közigazgatási körzetre épül. Kettő gazdasági közigazgatási körzet /a Belorusz és Moldvai Szöv. Köztársaság/ területét nem csatolták egyik nagy körzethez sem, ezen köztársaságok kívánságának megfelelően.

A gazdasági körzetesítés harmadik lépcsője, a közigazgatási gazdasági mikrorayonirozás jellege az utóbbi években a Szovjetunióban nagyon megváltozott. A mikrorayonirozás problémája más körülmények, más gazdasági feltételek között született. A kolhozok területének megnövelése, a közuton történő szállítás rohamos fejlődése, a magasan kvalifikált káderek számának növekedése - megkövetelték és lehetővé tették nagyobb kiterjedésű közigazgatási-gazdasági mikrorayonok megteremtését. A mikrorayonok megnagyobbításának folyamata már néhány éve folyik, azonban gyökeres változást ebben a kérdésben csak a mezőgazdaság vezetési rendszerében nem régen beállott szervezési változások hoztak.

1962 tavaszán területi-termelési kolhoz-szovhoz és szovhoz-kolhoz irányítószerveket hoztak létre, melyek a mezőgazdaság vezetését gyökerében új alapokra helyezik.

A mezőgazdasági termelés sajátos jellege, illetve az iparral összehasonlítva annak kisebb területi koncentrációja, célszerűvé teszi operatív szervek létesítését a mezőgazdasági termelés közvetlen irányítására, nem a területi /oblaszty/ szisztéma, hanem kisebb területi egységek szerint. Szervezési szempontból a legcélszerűbb olyan irányítószervek létrehozása, melyeknek működése 30-60 kolhoz, illetve szovhoz gazdaságra terjed ki s ettől csak bizonyos esetekben térnek el, amikor sajátos feltételek megkövetelik, hogy az alárendelt gazdaságok számát 100-ra növeljék. Ezek az egységek területüket tekintve kétszer-háromszor, vagy akár négyszer nagyobbak a korábbi mikrokörzetnél.

A területi irányítás sémájának kidolgozásánál gondosan tanulmányozták a kolhoz és szovhoz gazdaságok specializációját, termelési kapcsolatait és sajátosságait, területi elhelyezkedésüket, a városokhoz történő gazdasági vonzódásukat, stb. A mezőgazdasági termelést irányító szervek létrehozása, melyek teljes hatalmat kaptak a gazdaság közvetlen irányítására, újlag felvetette a közigazgatási mikrobeosztás kérdését. Minthogy egy mezőgazdasági termelési szerv néhány közigazgatási mikrokörzetben fejti ki tevékenységét, ennek következtében ellentmondás jött létre a mezőgazdasági vezetés területi strukturája és a közigazgatási beosztás között. Szükségessé vált a közigazgatási mikrobeosztás reorganizációja, azaz a közigazgatási rayonok területének megnövelése a területi-termelési szervek alárendelt területének nagyságáig. Ez azt jelen-

ti, hogy a legkisebb közigazgatási egységek száma felére, egyharmadára csökkent.

A közigazgatási mikrobeosztás nem szakadhat el a termelési, mindenképp előtt a mezőgazdasági termelési alapjától. A gazdaságban fellépő és fokozatosan növekvő mennyiségű változások oda vezettek, hogy a gazdasági mikrorayonok alakulásában ugrásszerű minőségi változás következett be, amely maga után vonta a gazdaság területi szervezésének új kialakítását és ezzel együtt a közigazgatási beosztás új formáinak kialakítását is. Ebben megnyilvánul a gazdasági körzetesítés és a közigazgatási körzetbeosztás között meglévő egység szocialista törvényszerűsége. A közigazgatási mikrorayonbeosztás újjászervezését már elhatározták, de annak keresztülvitelét egyelőre elhalasztották a mezőgazdasági munkálatok ezévből történő befejezéséig. Minden valószínűség szerint 1962. végén, 1963. elején ezt az újjászervezést végre fogják hajtani.

Fel lehet tőtelezni, hogy a közigazgatási mikrorayonok számának nagymértékű csökkenése megteremti a feltételeket az egyes közigazgatási területek /oblasztyok/ és határterületek területének megnövelésére is, az egyes gazdaságilag leginkább önállóan nagy területi egységek megszüntetése révén.

A közigazgatási mikrokörzet-beosztás újjászervezése a Szovjetunióban egy egységes gazdasági rayonbeosztást hoz létre, amely megfelel a kommunizmus építési periodusa követelményeknek.

Nyilvánvaló, hogy miként minden kérdésben, a rayonbeosztás kérdésében is felmerülhet a tökéletesítés, ill. a részletek javítása. Az ország gazdasági rayonbeosztásának alapvető konstrukciója azonban az elkövetkező periodusban adott, és annak végleges megvalósítása közel áll a befejezéshez.

Meg kell említeni, hogy a Szovjetunió jelenlegi gazdasági körzetbeosztása jellegzetesen miben különbözik a 20-as években kialakított körzetbeosztástól a szocialista építés kezdeti időszakában. Azokban az években a körzetesítést teljesen előlről kellett elkezdni, miközben el kellett tüntetni a közigazgatási beosztás régi formáit, a korábbi közigazgatási határokat és létre kellett hozni a termelés elhelyezkedése, a gazdasági kapcsolatok, stb. az akkor folyó kutatások alapján a népgazdaság teljesen új területi szervezetét. Egyszerűen a rayonbeosztást a "tabula rázán" kellett elvégezni. Egészen más a helyzet ma.

A jelenlegi munkálatok a meglévő, és a több éves gyakorlat által igazolt körzetekből, azok összetételéből és határaiból indult ki és a legfőbb törekvés a körzetek tökéletesítése, a meglévő rayonbeosztás megjavítása, annak negatív vonásainak kiküszöbölése volt.

Érdekes megemlíteni, hogy a gazdasági körzetesítés kérdésében a tudomány és az állami gyakorlati kapcsolat különböző volt. Míg az ugynevezett alapvető gazdasági körzetbeosztás kérdéseit a gazdasági geográfusok széleskörűen megvitatták, jóval az új gazdasági körzetbeosztás kérdésének gyakorlati felvetése előtt, és ez a kérdés tudományos szempontból bizonyos formában már elő volt készítve, addig a közigazgatási reform és a mikrokörzetbeosztás terén az állami gyakorlat a gazdaságföldrajzi elméletet megelőzte. Ezért az utóbbi kérdésekben a gazdasági geográfusok részéről az államnak nyújtott segítség kisebb volt, mint azt várni lehetett volna. Ebben a kérdésben megmutatkozott, hogy a gazdasági geográfusok nem értékelték kellőképpen a közigazgatási beosztás, illetve az alsófokú gazdasági rayonizálás kérdéseit. A gazdasági rayonbeosztás megváltoztatása a Szovjetunióban a gazdasági körzetesítés elméleti és metodikai kérdéseiben nagy irodalmat teremtett. Ebben a vonatkozásban az utóbbi 5 év csak a huszas évekkel hasonlítható össze, amikor is először a történelemben alapozták meg tudományosan a szocialista gazdasági rayonizálást.

Az utóbbi 5 évben a gazdasági körzetesítés elmélete tovább fejlődött és tovább mélyült.

S. C H A T T E R J E E

Az energia és az ipar természeti erőforrásainak alakulása Indiában
három tervidőszak folyamán 1951-1966.-ig

A természeti erőforrások fejlesztése szoros összefüggésben áll India politikai és gazdasági függetlenségének szocialista formában történő megteremtésével.

India 1947. aug. 15-én nyerte el politikai függetlenségét, és nyomban 8 millió nyugat- és kelet-pakisztáni menekült elhelyezésének problémájával kellett megküzdenie. A második világháború következményei még évekig éreztették hatását az ország gazdasági életében. Az indiai kormány 1950 márciusában egy Tervezési Bizottság felállítását határozta el ezzel a céllal, hogy biztosítsa az alkotmányban lefektetett irányelvek érvényrejutását. A társadalmi-gazdasági irányelvek India minden polgára számára biztosítják a megélhetéshez való egyenlő feltételeket. A második irányelv a társadalom anyagi erőforrásainak a közérdeknek megfelelő birtoklását és ellenőrzését határozza meg. A harmadik direktíve arra nyújt garanciát, hogy a gazdasági rendszer tevékenysége folytán ne jöjjön létre a társadalom rovására az anyagi javak és a termelőeszközök koncentrációja. A Tervhivatal kezdettől fogva tudatában volt annak, hogy ezeknek az irányelveknek megvalósítása 5 vagy tíz éven belül olyan országban, mint India, ahol a mezőgazdaság és az ipar termelékenységének alacsony színvonala miatt a nemzeti jövedelem évek hosszú során át változatlanul alacsony volt, nem könnyű feladat. Ezért a Tervezési Bizottság olyan tervezeteket készített, amelyek megteremtik a szilárd alapot, hogy India fokozatosan gazdaságilag fejlett, önellátó országgá váljon.

1951 júliusában a Tervhivatal egy öt éves időszakra terjedő fejlesztési tervvázlatot készített, amelyben figyelembe vették az országban lévő súlyos gazdasági helyzetet. Az állami szektor 19.600 millió rupia beruházást eszközölt, amelynek kb. 1/3-át a mezőgazdaság fejlesztésére fordították. Az 1956-tól 1961-ig terjedő időszakra vonatkozó második terv már az ipar fejlesztésére helyezte nagyobb súlyt. Ennek következtében a gyáripar és a bányászat relatív részesedése 5-szörösére, a kisipar pedig kétszörösére növekedett. Az 1961-től kezdődő harmadik öt éves tervben minden iparág fejlesztésére nagy figyelmet fordítottak, de nem hanyagolták el a mezőgazdaság fejlesztését sem.

A harmadik öt éves tervben 75.000 millió rupiát ruháztak be. Bár ez a szám soknak látszik, de ha fejkvótában számoljuk, akkor egy főre évenként

mindössze 89 rupia, azaz 5 amerikai dollár jut. Az előző két 5 éves tervben a beruházott összeg lényegesen kevesebb volt.

A magánszektor szerepének jelentősége fokozatosan csökkent. A második ötéves terv időszakában a magánszektor 6,250 millió rupiát fordított a mezőgazdaság és az öntözés fejlesztésére az állami szektor 6,300 milliós beruházásával szemben. A harmadik ötéves terv időszakában az arány 2 : 3-hoz. A magánszektor a harmadik ötéves tervben 850 millió rupiával járult hozzá az ipar fejlesztéséhez, az állami szektor 960 milliós beruházásával szemben. A magánszektor beruházásának aránya a harmadik ötéves terv folyamán előreláthatólag valamivel kevesebb lesz.

A MEZŐGAZDASÁG ERŐFORRÁSAI

India területe kb. 806 millió acre. A földhasznosítás adatai 721 millió acre területre vonatkozóan állnak rendelkezésre. A termőterület 348 millió acre, beleértve a parlagot is. Bizonyos talajjavítási munkálatok elvégzése után még 55 millió acre lenne alkalmas a művelésre. Indiában az egy főre jutó megművelhető terület mindössze 0,82 acre, /az USA-ban 2,68 acre, a Sz.É.-ben 2,59 acre/. A második ötéves terv idején a legnagyobb erőfeszítéssel is csak 12 millió acre területet tudtak felszántani, és a becslések szerint a harmadik ötéves terv időszakában mindössze 8 millió acre további területet fognak megművelni, amelynek nagy része Rajasthanban van. Ezt a határmenti területet azonban nem lenne helyes művelés alá venni. Az egyetlen megoldás, hogy a föld hozamát növeljük, talajvédelem és talajjavítás, földreform, nemesített vetőmagvak, szerves és műtrágyák, valamint nagyobb mennyiségű öntözővíz felhasználása által.

1. Talajvédelem és talajjavítás - Körülbelül 200 millió acra, azaz India egész területének egynegyede az erózióknak van kitéve. Az első ötéves terv idején mintegy 16 millió rupiát fordítottak 700 ezer acre termőterület talajának megjavítására, főként Maharasht-ra, és Madras tartományokban, a második ötéves terv idején pedig 180 millió rupiát fordítottak talajvédelmi célokra.

A harmadik ötéves terv 100 ezer acre aridus és fél-aridus terület fejlesztésére mintegy 720 millió rupiát irányzott elő. 15 millió acre vízjárta területet fásítanak árszabályozás, a talaj termelékenységének növelése, valamint a tűzelő- és ipari fa termelés növelése céljából.

A második ötéves terv időszakban 140 ezer acre terület talajjavítását végezték el ezzel a módszerrel, ami pedig az öntözött területek szódás és szikes talajainak javítását illeti, a harmadik ötéves terv végéig mintegy 200 ezer acre terület talajjavítási munkálatait fogják elvégezni.

2. Földreform - India egyik főproblémája elérni a mezőgazdasági földterületnek olyan megoszlását, amely biztosítja az ország lakosságának megélhetését és megfelelő életszínvonalát. Az ugynevezett közvetett bérleteket, amelyek India területének több mint 40%-át foglalták el, a függetlenség elnyerése után megszüntették és ennek következtében több mint 20 millió bérlő közvetlenül az államtól bérelhetett, illetve bérelheti földjét. Ezzel egyidőben nagykiterjedésű megműveletlen területek és erdők kerültek az állam közvetlen irányítása alá. Az esetek többségében 25-30 acreban állapították meg a birtokterületek nagyságát.

3. Nemesített vetőmagvak - A második ötéves terv végéig 55 millió acre földterületen 4000 vetőmagnemesítő állomás létesült. Előreláthatólag további 800 vetőmagnemesítő állomás létesül, amelyek segítségével a harmadik ötéves terv során mintegy 148 millió acre területen javul meg a termelés.

4. Szervestrágyák és műtrágyák - Ugyanannak a növénynek állandóan azonos területen való termesztése csökkenti a talaj termőképességét és a hozamnövekedés csak ott érhető el, ahol a műtrágyát megfelelő mennyiségben adagolják. 1960-61-ben, a harmadik ötéves terv végére mintegy 1.700.000 tonna volt ez az előirányzat. Ez magába foglalja a helyi trágyaforrások növekvését is. Az államok támogatják a terveket, hogy a harmadik ötéves terv alatt 41 millió acre területet lassanak el városi és vidéki komposzt-trágyával, továbbá zöldtrágyával.

5. Öntözés - Habár a világon Indiának van a legnagyobb öntözött területe, még mindig sok terület szorul öntözésre, hogy ezáltal is növeljék a termésátlagot s az össztermék mennyiségét. 1960-61-ben 120 millió acre-feet vizet használtak fel a felszíni vízfolyások 1350 millió acre-feet hozanából.

Mezőgazdasági termelés - Az 1949-50-es évet véve kiindulási alapul, a mezőgazdasági termelés mutatója a második indiai öt éves terv végére 135-re emelkedett. Az első öt éves terv végrehajtása idején a növekedés 17 %-os volt. A második öt éves terv időszaka alatt a mezőgazdasági termelés 16 %-kal növekedett. A harmadik öt éves terv során gabonából önellátókká válunk és - ami igen fontos - ezzel egyidőben növeljük a gyapot, juta és olajosmagvak termelt mennyiségét.

Erdőgazdálkodás

India területének mintegy 22 %-a erdő. Az erdők 80 %-a trópusi lombos erdő, 12 %-a pedig trópusi lombhullató erdő. Indiában a 4,5 millió tonnás ipari fatermelés ma még kielégíti a szükségleteket, de 10-15 éves távlatban az iparosítással egyidejűleg az ipari fa felhasználása növekedni fog.

Halászat

Indiában évente mintegy 1,4 millió tonna halat fognak. Ebből 1,1 millió tonnát a tengeri halászat adja és csak 300 ezer tonna a belvizekben kihalászott hal mennyisége. India halszükségletét mintegy 4 millió tonnára becsülik. A kormányzat megfelelő intézkedéseket hozott, hogy India halellátását behozatal nélkül is fedezni tudják.

Ásványi nyersanyagok

Az első öt éves terv kezdete óta erőteljes kutatások folynak a szénkészletek feltárására. Ennek eredményeképpen India jelenlegi becsült szénkészlete ötven milliárd tonna, de igen valószínű, hogy még további nyolcvan milliárd tonna szénkészlettel számolhatunk. Több olyan új szénmezőt tártak fel, ahol kokszolásra alkalmas szénlőfordulás van. Ezek közül elsősorban a Singrauli szénmező emlithető meg, ahol a szénréteg vastagsága 70-90 láb és a Ramgarh-i

szénmező, ahol a rétegek vastagsága 74 láb.

Villamosenergia

A harmadik öt éves terv idején a nagy- és kisipar fejlesztésének legfontosabb alapja a villamosenergia. A harmadik öt éves terv végén az elektromos áramfejlesztő kapacitás, ideértve azokat az üzemeket, amelyek már termeltek, vagy termelnek és azokat is amelyek még most épülnek, eléri a 13,4 ^{mill.} kW-öt, amelyből 12,7 millió kW u.n. közhasználatu erőmű lesz. Az 1965-66-os gazdasági évben hozzávetőlegesen 45 milliárd kW-óra villamosenergiát termelnek majd, szemben az 1960-61-es 19,9 milliárddal. A kooperációs távvezetők hossza 1960-61-ben 120 000 km volt, 1965-66-ban viszont már 220 ezer km lesz. A villamosárammal ellátott városok és falvak száma a tervidőszak alatt 23 ezerről 43 ezerre nőtt. Egy atomerőmű is létesül, - bár csak 300 megawatt kapacitással - amely részben a 3. tervidőszak alatt, részben pedig a negyedik öt éves tervben lép üzembe. Az áramtermelésből 7,4 millió kW-ot előreláthatólag hőerőművek, 5,1 kW-ot pedig vízerőművek látnak el. 1953-ban egy, a központi kormány irányítása alatt álló bizottság teljes részletességgel felmérte az ország vizeinek energiakapacitását. A feltételezett vízierőművek helyét térképre vitték, figyelembe véve a csapadékviszonyokat, a folyók sodrának sebességét és egyéb más olyan tényezőket, amelyek a víz felhasználásánál fontosak / így pl. az öntözési lehetőségeket, a hajózást, folyamszabályozást, stb./. A munka eredményeként 41 millió kW-ra becsülték a technikai szempontból és gazdaságosan is kiépíthető kapacitást.

Az első terv megkezdésekor a teljes beépített áramfejlesztő kapacitás 2,3 millió kW volt. Ennek 25 %-át az állam tulajdonában lévő üzemek alkották. Az első öt éves terv alatt 49 %-kal nőtt a belépített áramfejlesztési kapacitás és elérte az 1,2 millió kW-ot. Az új erőművek kapacitása valamelyest alatta maradt a célkitűzésnek. A második öt éves tervben a növekedés már 67 % volt, azonban az eredetileg tervezett 3,5 millió kW-tal szemben a növekedés csak 2,3 millió kW volt. Az első öt éves terv lemaradását sikerült a második öt éves tervben behozni és elkészült néhány nagy létesítmény. A harmadik öt éves terv első éveiben a tervteljesítés elmaradása miatt energiaellátási nehézségek léptek fel, ezért sürgősen hozzáláttak, hogy a második öt éves tervben elmaradt kapacitásokat befejezzék. Ezenkívül a második öt éves tervben helyi kezdeménye-

zásokra az ország különböző részein erőművek létesítését kezdték meg.

Hozzávetőlegesen az áramfejlesztő kapacitás a második tervidőszak alatt évenként 450 MW-tal növekedett, a harmadik ötéves terv évi növekedése már 1400 MW-ra tehető. Látható, hogy a jövőben további nagy ugrás lesz a kapacitás évenkénti növekedésében. A szakértők véleménye szerint 1975-76-ban az ország áramfejlesztő kapacitása el fogja érni a 35 millió kW-t. A jelenlegi becslések szerint az említett kapacitásnak mintegy 50 %-át vízerőművek, másik 50 %-át pedig a hőerőművek fogják alkotni. Hogy ezeket a célkitűzéseket elérjük, szükséges a létesítendő új vízerőművek helyét kijelölni. Az atomenergia fokozatos növekedése a jövőben az energiaigények mind nagyobb és mind nagyobb kielégítését fogja biztosítani. Az első atomerőmű Bombay mellett, Tarapurban készül el. Tervezik, hogy a Delhi - Pandzsab - Uttar Pradesh körzetekben is atomerőművet építenek.

Az elmúlt időszakban egyes indiai államok együttműködésével sikerült több erőművet létesíteni, mint pl. Bhakra-Nangal, Machkund, Tungabhadra, Chambal és így tovább. A központi energiabizottság tanulmányokat készített a déli területek energia lehetőségeinek kihasználására, beleértve Kerala, Madras, Mysore államokat is. India államainak belső szerkezetét ismerve, nagyon fontos, hogy ne csak az egyes államokon belül legyen meg az áramtermelés és felosztás rendszere, hanem az egész országot, tehát az egyes államokat összekapcsoló rendszer is kiépüljön.

A harmadik ötéves tervben a déli államok villamosenergiatermelése gyors ütemben fog növekedni, így pl. elsősorban Madrasé, Keraláé, de ugyancsak növekedni fog több északi állam, Pandzsab, Nyugat-Benjália, Asszam villamosenergia termelése is.

Ipar

Az elmúlt évtizedben Indiában ipari forradalom indult meg. Az állami-lag irányított és ellenőrzött ipari termelés megkétszereződött. Különösen az acéltermelés területén nagy a növekedés. 3 kohászati kombinát 600 ezer tonnáról 2 millióra növelte a termelést. Használóképpen a TISCO vas- és acélművek termelése is növekedni fog és így a jelenlegi 4,5 millió tonnás acéltermelés

az ötéves terv alatt 5,2 millió tonnára növekszik. Nagy a növekedés a műtrágyagyártás területén is. A magánszektorban működő Sindri műtrágyagyár, továbbá a Varanasi amoniumklorid-üzem 12-18 hónap alatt készült el. Az állami szektorhoz tartozó három új műtrágyagyár üzemelése késedelmet szenvedett. A kitűzött célokhöz képest nem érték el a tervezett termelési mennyiségeket a vas- és acéliparban, a műtrágyaiparban, a gépiparban, ezen belül a papír és cementipari gépek termelésében, a vas és acél öntődékben, az alumíniumiparban, újságpapírgyártásban, a vegyipar számos területén, mint a szóda, marónátron, festékanyagok és a nyersfilm. A tervlemaradás az ipar számos területén hátráltatta a gazdasági életet és emiatt a harmadik ötéves terv beindulása kissé nehézkesen ment. Az előbbiekkal szemben az ipar más ágazatai termelési tervüket teljesítették, többek között a diesel-motorok, szivattyuberendezések, villamosgépek, telefonkábelek, rádiók és a cukorgyártás területén.

Az elmúlt 10 évben jelentős sikereket értünk el az ipar területi decentralizálásában is. A harmadik ötéves terv új üzemének a telephely kiválasztásánál elsősorban a gazdaságilag gyengén fejlett országrészek jöttek számításba. Pl. Raureka, Durgapur, Bhopal, a Madras közelében fekvő nagy lignit-lelőhelyek és így tovább.

Az állami szektorban létesítendő legnagyobb ipari üzemek a vas- és acélipar, a gépipar, az erőszármu villamosberendezések, szerszámgépek, műtrágyák, vegyipari alapanyagok, a legfontosabb gyógyszergyártás és az olajfinomítás területén létesülnek.

A harmadik ötéves terv első évének célkitűzései / 1961 - 62 /

A harmadik ötéves terv első évében a gazdasági élet növekedésének üteme általában kielégítő. Ez alatt az idő alatt a megfelelő fejlődés számos jele látható. Az ipari termelés növekedett, bár a termelés üteme 4 %-kal kisebb volt az előző időszakénál. A jutaipar területén nyersanyaghiányok léptek fel. A mezőgazdasági termelés kb. 8 %-kal növekedett, ezzel biztosítván a kenyérgabonák és a mezőgazdasági eredetű ipari nyersanyagok növekvő ellátási

igényeit. Az export az elmúlt évben eltérő irányzatokat mutatott. A gazdasági élet fejlődése és stabilitása elősegítette az export kiterjedését. Ugyanakkor azonban hiányosságok is mutatkoznak: a Kulcsiparágak gyengessége még mindig megmutatkozik. Időnként hiány mutatkozik villamosenergiában, szénben. A gypottermelés is ingadozó.

Az állami szektorban létesített 3 vas- és acéligipari kombinát továbbfejlődik. Míg 1960-ban pl. acélöntvénytermelésünk 600 ezer tonna, addig 1961-ben már 15 millió tonna volt. Az acéligipari kombinátok termelése 1962-ben már valószínű, hogy eléri a tervezett kapacitást.

A cementtermelésben mutatkozó problémák hátráltatják az új építkezések megfelelő ütemű befejezését. A széntermelés a harmadik tervidőszak első évében még alatta volt a második öt éves terv 60 millió tonnás célkitűzésének és alatta maradt mindaddig, míg az új berendezések nem hozták meg a kívánt eredményeket.

Jóllehet devizális nehézségeink miatt beruházásaink részben elmaradtak, 1961-ben a villamosenergiatermelés 16 %-kal multa felül az előző évit.

F. G R I B A U D I

Technikai gazdasági fejlődés és a földrajzi munkamegosztás

Prof. Ferdinando Gribaudi /Torino/:

Technikai-gazdasági fejlődés és a földrajzi munkamegosztás/Kivonat/

Minden olasz - aki társadalmi békére vágyik egy kiegyensúlyozottabb gazdaságban - várja, hogy a sok állami és magán befektetés legalábbis mérsékelje Észak és Délolaszország lakóinak jövedelem- és életszínvonalbeli különbségét.

Másrészt Calabriában és Sziciliában meghökkentő a valósággal őskori technika és a modern technika egymás mellett azonos környezetben.

Kétszáz év óta a földet egyre jobban ellepő emberiség körében valóságos demográfiai forradalom van. A fejlődés időben nem volt egyenletes: a primitív kézműiparból évezredek alatt lett gépesített gyárpar, de másfél évszázad alatt jutottunk az első gőzgépektől az atomerőművekig.

A technika gyorsuló fejlődése gyorsuló gazdasági fejlődést eredményez.

Töméntelen tanulmány, jelentés, értekezés foglalkozik az elmaradt népek sorsával, de - a gazdaságilag fejlett és az elmaradt népek közti különbség napról napra csak növekszik.

Ezután a technikai-gazdasági fejlődés egyenlőtlenségéről általánositva beszél, és pedig az egyes országokon belül és az országok között.

A tájak potenciális erőforrásai kiaknázott erőforrásokká lesznek, ez átalakítja a földrajzi környezetet, differenciálja az új elemekkel gazdagodó tájakat /Arabia és a Szahara olaja; Sila, a Közép-Appeninók új nagy ipari centruma/.

"A földfelszín rejtett vagy alig ismert egyenlőtlenségeire egy csapásra fény derül és ezek is károsan befolyásolják a technikai fejlődés előrehaladását, hozzájárulnak a földrajzi eltérések kialakulásához."

A fejlődés különösen szembetűnő változásokat okoz a gyengén fejlett országokban. Ennek oka: ezek az országok egyoldalú gazdasági arculatúak, termelésük egyetlen jelentős termék előállítására korlátozódik /pl. juta, gyapot, kávé, gyümölcsfélék/.

Az ipari fejlődés az elmaradt országokban néha kellemetlen következményekkel is jár, mivel hirtelen szorítja ki a hagyományos termelési eszközöket /"kettős", "többes" v. "eltorzult" gazdaság/. A geográfus megállapíthatja, hogy ez a kifícamodás olyan tájakban megy végbe, ahol a régi és új elemek nem forrottak össze, csak egymásra rakódtak...." A valóságban a multnak nemcsak rut, hanem szép vonásai is vannak, amelyeket helyénvalóbb megőrizni, mint elpusztítani. A mult és jelen harmónikus együttélése a táj olyan típusát adja, amely talán modernebb, mint új nagyvárosaink. ...Bár ezek az egyenetlen és sokszínű tájak kívülről jövő elemekből tevődnek össze, mégis belülről kell kiindulnunk, ha meg akarjuk őket határozni..."

A földrajzi munkamegosztás gyenge kifejlése is hozzájárul a világosan megvonható határok hiányához. Egyes gyengén fejlett államok jelenlegi politikája szinte hermetikusan elzárt határok kialakítására törekszik, hogy a gazdasági fejlődésük felett biztosítsák a hatalmat. Ez is, akárcsak a növekedés politikája, erősíti a földrajzi differenciálódást. Hozzátehetjük, hogy a technikai-gazdasági fejlődés "a modernizmus góca", a "növekedési pólus" körül a legintenzívebb, ezek olyan magterületek, melyek további lökést adhatnak a világ részekre szakadásának, dezintegrációjának. Itt egy ellentmondásra mutat rá: az emberiségnek az a törekvése, hogy kiegyenlítse életkörülményeinek és szükségletei kielégítésének különbségeit, gyakorlatilag a földrajzi egyenetlenség megsokszorozódásához vezet. "Valódi ellentmondásról van-e itt szó?" - teszi fel a kérdést. S így felel: "A fejlődéssel együttjáró kiegyenlítődés feltehetően csak felszín, amely nem akadályozza meg az ugyanazon fejlődési folyamattal együttjáró helyi és regionális különbségek létrejöttét és erősödését".

C. H E. R B S T

N. C A L O I A N U - I. B A C A N A R U

A Román Népköztársaság iparának területi tagozódása

A népi hatalom éveiben a nehézipar, különösen a gépipar fejlesztésére nagy súlyt helyeztek. Ez a körülmény rendkívül jelentékeny változásokat idézett elő a Román Népköztársaság iparának növekedésében, szerkezeti felépítésében és területi tagozódásában. Az ipari termelés 1961-ben csaknem öt és félszer akkora volt, mint 1949-ben. A nehézipar aránya 1961-ben az ipari össztermelésen belül 60,9 %-al magasabb, mint 1938-ban.

A nehézipar kötelékében a gépgyártás, a villamos energia- és az építőanyagtermelés az 1938 évinek több mint 12-szeresére nőtt. A vegyipar termelésének növekedése ugyanebben az időszakban 14 %-os volt. A termelőeszközöket előállító iparágak fejlesztésének előtérbe helyezése szilárd alapot szolgáltatott az egész népgazdaság gyors fejlődéséhez.

Az ipari termelés lendületes fejlődésével párhuzamosan nagy változások mentek végbe az ipar területi tagozódásában is. Iparilag elmaradott vidékek, mint pl. Dobrudzsa, Arges, Oltonia, Iasi, Bálkó /Bacau/ stb., amelyek a múltban a mezőgazdasági termelés terén is egészen hátrul kullogtak, a népi hatalom éveiben előretörttek és jelentős helyet vettek ki maguknak a Román Népköztársaság ipari termelésében is.

A változások következtében erőre kaptak és jelentősen terjeszkedtek az ország régi iparvállalatai is, a Román Népköztársaság népgazdasági térképén pedig egyidejűleg az ipari termelés új területi csoportosulásai tüntek fel. Ezek már lényegesen különböznek a régiektől mind szerkezeti felépítésük, mind központosítási fokuk, mind fejlődési színvonaluk tekintetében.

A fenti sajátosságokat tekintve jelenleg a következőként oszlik meg az ország ipari termelése a területi tagozódás szempontjából:

I. Ipari központ.

Törzsfejlődési /taxonomikus/ egység. Fő jellemvonásai: az ipari termelés központosításának növekvő foka, nagymértékű gazdasági komplexitás és intenzitás, továbbá fokozott társadalmi munkamegosztás. A területi munkamegosztás kiemelkedő pontjaként ez az egység képezi azt a földrajzi központot, amely felé a nyersanyag tömkelege és a munkaerő áramlik, és ahonnan a fogyasztóhoz jut a fentebb vázolt elemek egybekapcsolódása folytán létrejött ipari termelés.

Az ipari központok típusainak megállapításánál a következő szempontokat kell tekintetbe venni: az össztermelés értéke, a gazdasági kapcsolatok sokrétűsége, a szakosítás foka és a környező tájakra gyakorolt befolyás.

Az össztermelés értékét véve alapul, az ipari központokat "kis", "közepes", "nagy" és "igen nagy" központokra lehet osztályozni. Ennek a szempontnak a jelentősége az ipari központok törzsfejlődési /taxonomikus/ meghatározásában az, hogy feltünteti az ipari termelés központosítási, illetve szétszórtsági fokát az ország egész területén. Például Bukarest ipari központ az ország ipari termelésében 20 %-kal vesz részt, és ezáltal az egyetlen "igen nagy" központot képezi.

Hazánk ipari fejlődésének jelenlegi szakaszában azok az ipari központok esnek a nagy központok csoportjába, amelyek kb. 10 %-kal vesznek részt az össztermelésben /Brassó, Temesvár, Arad, stb./, közepeseknek számíthatók az 5 %-kal résztvevők, a többi pedig kis központnak tekinthető.

Az ipari központok típusainak megállapításánál igen nagy jelentősége van a termelés szakosítási fokának. Ezt egyes, vagy együttvéve több iparágára vonatkozólag lehet tekintetbe venni. Ebben az értelemben példaként lehet felhozni a "Victoria" és "Onesti" vegyipari központokat. Mindkettő a népi hatalom éveiben létesült.

A belföldi fogyasztópiacra gyakorolt hatásuk tekintetében a Román Népköztársaság ipari központjait a következőként lehet osztályozni:

- olyan ipari központok, amelyek hatása a belföldi fogyasztópiacra nagy távolságban, helyenként többszáz kilométerig minden tekintetben érezhető /ideértve a gazdasági hatáson kívül a kulturális is/. A hazai fogyasztó piac ezen részének egész tevékenysége az illető ipari központ ütemétől és szükségleteitől közvetlenül függően megy végbe. Ezen belül a mezőgazdaság szerkezeti felépítése módosul, szemmel láthatóan szakosodik, fejlődik az állattenyésztési ágazat és zöldségtermesztés s mindkettő folyamatosan szakosodik. Ebbe a csoportba tartozik elsősorban Bukarest ipari központ, az ország legkiterjedtebb és legfejlettebb s egyben legszakosítottabb város-környéki területével. Ezt követik: Arad, Temesvár, Galați, Brăila, stb. ipari központok;

- olyan ipari központok, amelyek befolyása a környékre nem őrí el a fenti mértékét és ütemét. Ezek fejlődésben lévő központok, s így természetes, hogy mind maga az ipar, mind annak befolyása a környékre jelenleg igen kisméretű. Ebbe a csoportba tartoznak a többi között: Lugoj /Lugos/, Jimbolia /Zombolya/, Buzău és Botosani ipari központok.

- olyan ipari központok, amelyek még kevésbé éreztetik befolyásukat a környékre. Példaként említhetjük a következőket: Râmnicu-Sărat és Calarasi.

Az összes fenti szempontok tekintetbe vételével a következő kategóriákat lehet megkülönböztetni a Román Népköztársaság ipari központjainak osztályozása során:

1. Iparági központ, vagyis olyan, amelynek működési köre egyetlen iparágra terjed ki.

Az ilyen központok kifejlődésének okai: a nyersanyag és a munkiorő helyi jellegű forrásai. Ezek közé tartoznak a bányai ipari központok /Petritia, Lupeni, Anina stb./, a fafeldolgozó központok /Brezoi, Galautasi /Galócás/, Gomandau /Komandó/ stb. Egyes fejlettebb központok körül kialakultak külön szövőipari központok /Cismadie /Nagydisznód/, Selişte /Szelistye/ stb.

2. Egyes iparágak tulsulyára jellemző ipari központok.

Ebbe a csoportba azok az ipari központok tartoznak, amelyekben valamely iparága - akár nehézipari, akár könnyűipari - fejlettebb, mint a többi. A termelési kapcsolatok ebben változatosabbak, sokrétűségük foká pedig magasabb, mint az előző csoportbelieknek. Ennélfogva a fellevevőpiac alkalmazkodásának jellege is jobban kidomborul az ilyen központok körül, mint az előzők esetében. Példaként említhetjük a következő ipari központokat: Birlad /ahol a gépgyártó ipar van tulsulyban/, Cimpina /kőolajipar/, Onesti /vegyipar/ stb.

3. Sokrétű ipari központok.

Ezek fő jellemvonása az, hogy kebelükben a társadalmi munka sokkal megosztottabb, mert nagyszámu iparágat ölelnek fel, termelési kapcsolataik változatosak és sokrétűek, befolyási területük - annak szükségleteiből következően - terjedelmes. Ilyenek például: Bukarost, Ploieşti, Braşov /Brassé/, Timisoara /Temesvár/ Arad, Galati, Brăila stb. ipari központok.

II. Ipari csomópont.

Fő jellemvonása az, hogy termelése több olyan ipari központba tömörült, amelyek kisebb vagy nagyobb földrajzi területen működnek. Ez a területi csoportosulás különféle tömörülési szakaszban lehet, a fő csupán az, hogy az összetevő központok közül egy, vagy kettő gyűjtő befolyást gyakoroljon a területi tömörülés kötelékében.

Az ipari csomópont körülhatárolásánál tekintetbe kell venni az elsődleges energiaforrás jelenlétét, továbbá az összetevő központok részére szükséges ásványok milyenségét és mennyiségét. Igen fontos szerepet töltenek be az ipari csomópont gazdasági viszonyainak fejlesztésében a közlekedési utak is.

Az ipari csomópont kialakulásában és fejlesztésében a legfontosabb tényezőt a gazdasági kapcsolatok képezik. Formájuk igen sokoldalú. Közülük legjelentősebb az energiaellátás és a nyersanyagbeszerzés.

Fontos még az ipari csomópont részére a szakosítás minél magasabb fokát. Ezt el lehet érni vállalatonként, ipari központonként vagy csak iparágonként. A szakosítás az együttműködés alapja, és a többi kapcsolattal együtt az ipari csomópont fő jellemvonását képezi.

Az ipari csomópontok nagy jelentőséggel bírnak az ország gazdasági életében, mert döntő befolyást gyakorolnak mind saját területükre, mind a közvetlen vagy távolabbi környékükre. Ez a befolyás hasonló az ipari központokéhoz, de sokkal erőteljesebb azénál. Ez utóbbi különösen a gazdasági élet szakosításában nyilvánul meg, és ennek természetes következménye a lakosság foglalkozási ágainak átrétegződése, amelynek során az iparban foglalkoztatottak száma kerül tulsúlyba.

Az ipari csomópontok a tömörülés, a sokrétűség és a termelés szakosítási fokától függően különböznek egymástól. Ebből a megállapításból kiindulva hazánk területén a következő ipari csomópontfajták különböztethetők meg:

a. iparági csomópontok. Jellemző tulajdonásuk az azonos águ termelés. Itt a csomópont össztermelésében egyetlen iparág vezet. Ez a szakosítás azzal magyarázható, hogy a termelési folyamatban felhasznált nyersanyag lelőhelye ott van a környéken, vagy pedig azzal, hogy az egész csomópont sajátos történelmi- társadalmi viszonyok között fejlődött ki. Hazánk

iparának jelenlegi fejlődési szakaszában ebbe a csoportba sorolhatók a következő ipari csomópontok: Baia Mare /Nagybánya/, Baia Spire /Felsőbánya/, Cavnic /Kapnikbánya/, Ferneziu /Fernezely/ stb., továbbá a Zsilvölgye a következő központokkal: Hunedoara /Vajdahunyad/, Calan /Kalán/, Teliuc /Felsőtelok/, Ghelar /Galár/ stb., színes fémek, szénbányászat és vasérc ipari csomópontjai:

b. sokrétű ipari csomópontok. Ezek jellegzetes tulajdonsága az, hogy több iparág tartozik a kötetlékbe, és azok közül egy vagy kettő tulsulyban van. Ez utóbbiak egyben szakosítási iparágakat is képeznek.

A Román Népköztársaság területén lévő ipari csomópontok közül sokrétűnek tekinthetők: Braşov /Brassó/, Ploieşti, Reşiţa /Resica/, Sibiu /Nagy-szeben/ és Galati-Brăila, a környező ipari központokkal egyetemben.

III. Ipari körzet.

Ez közezi a Román Népköztársaság iparának területi tágozódásában a legmagasabb fokot. Az ipari termelés földrajzi viszonylatainak vizsgálata során számos bonyolult kérdés felvetésére ad okot. Az ipari körzet igen fontos szerepet tölt be mind az ország területi munkamegosztásában, mint a nemzetközi szocialista munkamegosztás terén. Az ipari körzet hatékony befolyást gyakorol saját területére és a környező tájakra. Ennek a befolyásnak fő vezető utjai a nagy ipari központok és csomópontok. Az ipari körzet a falu és város közötti együttműködés kimélyítésének egyik leghathatósabb előmozdítója. Igen nagy befolyást gyakorol a mezőgazdaságra, és valósággal rányomja a szakosítás jellegzetességének bélyegét. Ugyanilyen mérvü befolyást gyakorol a szállitányozás fejlődésére is. Nagyban befolyásolja a lakosság szakmai rétegozódását is, mert a saját területéről ujitja fel legnagyobbbrószrt a szükséges munkacsrót. A Román Népköztársaság ipari körzetei - az iparágak központosítási foka és felépítése szerint - lehetnek:

- iparági körzetek. Jellegzetes tulajdonságuk az, hogy területükön egyes egyes iparágak vannak tulsulyban. Ilyenek például a gópipari körzetek: Bukarest - Ploieşti - Braşov /Brassó/ Arad - Timişoara /Temesvár/, vagy a vegypari körzetek az ország belsejében és déli részén, valamint a kőleipari körzetek a Kárpátok déli lejtőjén.

Megjegyzendő, hogy az iparági körzetek a legtöbb esetben a sokrétű ipari körzetek kialakulásának alapjai, ennél fogva az előbbiek rányomják bélyegüket az utóbbiak szakosítására. Ugyancsak az iparági körzetek újabb iparágak létesítéséhez szolgáltak kiinduló pontul. Erre vonatkozólag kitűnő példa a Dimbovita és Teleajen folyók között elterülő kőolajipari körzet, amely alapul szolgált a következő sokrétű ipari körzet létesüléséhez a Kárpátok déli lejtőjén: Ploiesti - Tirgoviste - Pitesti;

- sokrétű ipari körzetek. Iparági központok, csomópontok és körzetek csoportosulása bizonyos területen képezi a sokrétű ipari körzet jellegzetes tulajdonságát. Jó példák erre a Ploiesti Tirgoviste - Pitesti és Brassó /Brassó/ - Fagaras /Fogaras/ - Sibiu /Nagyszoben/ ipari körzetek. Ugyanebbe a csoportba tartoznak a szocializmus építésének éveiben létesült ipari körzetek is, mint: a Trotus és Bistrita /Beszter / folyók völgyében elterülő iparvidékek.

Az ipari körzetnek különös elméleti és gyakorlati jelentősége van a munkaerő területi elosztásának tanulmányozásában és az ország egyes vidékeinek sokrétű, tervszerű fejlesztésében. Az ipari körzetnek rendkívüli, bármely másfajta ipari csoportosulás taxonomikus /törzsfejlődési/ egységnél fontosabb jelentősége van a népgazdasági körzetek kialakításában és meghatározásában.

Az ipar folytonos fejlődése a Román Munkáspárt III. kongresszusa által kijelölt célkitűzések és a távlati terv szellemében jelentős változásokat idéz majd elő az ipar területi tagozódásában, következésként új ipari központok, csomópontok és körzetek kialakításában is fontos szerepe lesz. Mindennek az ad különös jelentőséget, hogy az ipari központok, csomópontok és körzetek igen fontos láncszemei a termelőerők ésszerű elosztásának.

A földrajztudósok és közgazdászok elsőrendű feladata az, hogy - az ipari termelés területi csoportosulásának ismeretében és annak tárgyilagos elemzése alapján - jelezzék az ipari termelés területi fejlődésének jövőbeli irányát. Ezáltal értékesen hozzájárulnak a népgazdaság területi tagozódásának irányításához, ami igen fontos elméleti és gyakorlati kérdés a népgazdaság fejlesztésében.

H. L Ü D E M A N N

Az új rostocki tengeri kikötő és annak helyzeti adottságai

A Rostock-Petersdorfnál fekvő új tengeri kikötő, amelynek építését 1957. októberében kezdték meg, ma már elsőrendű szerepet játszik a Német Demokratikus Köztársaság népgazdaságában. Az új kikötő első építményét, amely egy kereskedelmi és egy olajkikötőből áll, rendkívül rövid idő alatt helyezték üzembe. Így mindössze 9 havi építési idő után elkészült az új tengeri csatorna, amelynek méretei lehetővé teszik, hogy még körülbelül 15 000 bruttó regisztertonna hordképességű hajók is teljes rakománnyal futhassanak be a kikötőbe. Az első kikötőmedencét már 1960. májusában sikerült rendeltetésének átadni. Jelenleg a második elkészítésén dolgoznak. A kereskedelmi kikötőtől keletre, Peez-nél, az olajkikötő két kikötőmedencéje készült el és 35 000 m³ ürtartalmu tároló tankok létesültek. A kikötőépítéssel a legszorosabb kapcsolatban hozták létre egy korszerű teherpályaudvart, amelynek már most is körülbelül 80 km hosszúságú vágányberendezése van; ebből indul ki az új Rostock-berlini vasuti nagistrális. A következő adatok szemléltetően mutatják, hogy az új tengeri kikötő népgazdasági jelentősége már most is milyen nagy

Áruátrakás a NDK tengeri kikötőiben / 1000 t-ban/ ^{1/}

Év	Wismar	Rostock-Überseehafen	Rostock-Stadthafen és Warnemünde	Stralsund	Összesen
1960	2241,4	417,7	988,4	813,2	4460,7
1961	1909,7	1821,3	764,3	818,3	5313,6
1962 /terv/	---	3800,0	---	---	7000,0

Már 1962. május közepéig 1,6 millió tonna darab- és tömegáru került az új tengeri kikötőben átrakásra, tehát majdnem ugyanannyi, mint az 1961. év egészében.

Az új kikötő átrakási berendezései a legkorszerűbbek. Az első kikötőmedencében jelenleg a tömegáru átrakásához 5 bunkerhid áll rendelkezésre billenő-forgóval és a darabáru átrakás céljait 20 korszerű daru szolgálja. Ennek következtében az új kikötőt magasfokú géposítás jellemzi, úgy, hogy a rendelkezésre álló pier-eket /kikötőhidakat/ gazdaságilag kedvezően lehet kihasználni, amit a következő adatok is mutatnak:

Átrakás a rakodópart egy-egy méterjére számítva ^{2/}

/tonnában/

	1960	1961
A NDK nyílt tengeri kikötői /együttesen/	1063	1228
Rostock tengeri kikötő	522	1641
Hamburg kikötő	905	895

Az egy méter rakpartra eső átrakás Antwerpenben, Amsterdamban, Stockholmban és egyéb jelentős európai kikötőkben elért teljesítményeknél is magasabb.

Az új tengeri kikötő megépítését a NDK Keleti-tengeri partján azok a közgazdasági és politikai adottságok tették szükségessé, amelyek között a szocialista építés a NDK-ban folyik. A második világháború végéig a mai NDK Keleti tengeri partvidékének mögöttes országrésze, Mecklenburg és Előpommeránia, Németország gazdasági, szociális és kulturális vonatkozásokban legelmaradottabb területeihez tartozott. Ipar e területen alig volt, a mezőgazdaságban a nagybirtok uralkodott és a közlekedés fejlettségi fokát rendkívül alacsony volt. Ezek a közvetlen mögöttes országrészek tehát nem indokolták volna teljesítőképes kikötők kialakítását. Az ezzel szemben közgazdaságilag előrehaladottabb területek, különösen a mai Halle, Leipzig, Karl-Marx-Stadt és Dresden kerületek, a kapitalista adottságok mellett nem tudták a Keleti-tengeri kikötők kifejlesztésére ösztönzően hatni, mert a versenyben fölényes Hamburg és Lübeck kikötők e területek tengeri irányú kereskedelmének lényeges előnyöket nyújtottak.

A második világháború után a mai NDK Keleti-tengeri partvidékén fekvő kikötők helyzeti adottságai alapvetően megváltoztak. Ebben döntő mozzanat volt Nyugatnémetországnak a német nemzeti kötelékből történt kiválasztása a Szövetségi Köztársaság uralkodó erői által. Ennek ellenére Hamburg kikötőjének szolgálatai még a második világháború után is jelentős szerepet játszottak a NDK tengeri irányú kereskedelme számára. Így az 1950 és 1958 közötti években Hamburgban 9,8 millió tonna árut raktak át a NDK részére.

Annak az imperialista politikának következtében, amelyet Nyugatnémetországban az Adenauer-kormány vezetésével a NDK ellen folytatnak, a Német Demokratikus Köztársaság az áruátrakás mennyiségét Hamburgban nem emelhetette lényegesen anélkül, hogy Nyugatnémetország imperialista erőivel szemben függő helyzetbe ne került volna, annál kevésbé, mert azok minden lehetőséget felhasználnak arra, hogy a gazdasági fejlődést a NDK-ban megzavarják. Bizonyított erre pl. a kereskedelmi megállapodás 1961 végén történt felmondása és a NDK-val szemben életbeléptetett, külön célt szolgáló embargo. A NDK, mint önálló szocialista német állam, kénytelen volt az átrakási lehetőségeket saját kikötőiben lényegesen kibővíteni, hogy tengeri kereskedelmének olyan fejlődési lehetőséget biztosítson, amely közgazdasági követelményeinek megfelel.

Ugyanakkor a szocialista építés során a termelés területi megoszlásában lényeges változások történtek. A NDK északi részében, nevezetesen Rostock területén, jelentős ipar létesült. Ennek, valamint a terület mezőgazdaságának fejlődése következtében, a Keleti tengeri kikötők mögöttes országrészei alapvetően megváltoztatták jellegüket; ma már nem lehet arról szó, hogy ezek a területek gazdaságilag fejletlenek volnának. Így a szocialista építés révén a közvetlen mögöttes országrészekben is lényegesen előnyösebbeké váltak a feltételek a Keleti-tengeri kikötők kiépítése számára.

A Német Demokratikus Köztársaság kikötőgazdálkodása gyors fejlődésnek első fokozata a kapitalizmustól átvett Wismar, Rostock /Warnemünde előkikötővel együtt/ és Stralsund nyílttengeri kikötők teljes helyreállítását jelentette. A hajózó ut lényeges mélyítése révén a nyílt tenger és a kikötők között, korszerű átrakási berendezések létesítésével és a vasuthálózat kiépítésével teremtették meg az előfeltételeket ahhoz, hogy a háboru előtti időhöz képest ezelnék a kikötőknek az évi átrakási teljesítménye fokozódjék.

A NDK tengeri kikötőinek áruátrakási teljesítménye 1935-ben, valamint 1955 és 1959 között / 1000 tonnákban /

3/

Év	Wismar	Rostock Warnemünde előkikötővel együtt	Stralsund	Összesen
1935	202,0	395,0	210,0	807,0
1955	969,5	703,5	668,9	2 341,9
1956	1 246,1	800,7	603,7	2 650,5
1957	1 604,7	1 008,9	667,9	3 281,5
1958	1 696,0	901,1	665,8	3 262,9
1959	2 138,2	972,8	698,9	3 809,9

A kikötők átrakási teljesítményében mutatkozó különlegesen gyors fejlődési tempo ellenére sem vált lehetségessé a NDK népgazdasági követelményeinek teljes kielégítése.

A NDK egész népgazdaságában bekövetkezett gyors fejlődéssel a leg-
szorosabb összefüggésben lényegesen emelkedett a külkereskedelem terjedelme is:

A Német Demokratikus Köztársaság külkereskedelmének,
valamint Nyugatnémetországgal és Nyugatberlinnel
folytatott kereskedelmének alakulása /millió rubelben/:

4/

1950	788,1	1958	3 212,6
1955	2 205,8	1959	3 702,4
1956	2 466,9	1960	3 924,3
1957	3 083,6	1969	4 029,9

A Német Demokratikus Köztársaság külkereskedelmének gyors bővülésével együtt járt a kikötőink átrakási teljesítményével szemben támasztott kívánalmak állandó emelkedése is, olyannyira, hogy a tengeri áruátrakással kapcsolatos népgazdasági követelmények és a valóban meglévő átrakási lehetőségek között aránytalanságok keletkeztek.

A meglévő tengeri kikötők fejlesztése - azok helyzeti adottságai következtében - már csak korlátozott mértékben volt lehetséges. Különösen Stralsund és Rostock kikötőket /beleértve Warnemünde előkikötőt/, de Wismart is,

a kikötőterepnek kedvezőtlen, város melletti földrajzi fekvése jellemzi. A városok beépített területei itt közvetlenül a kikötőberendezésekhez csatlakoznak, nem engedik meg a kikötőterület számottevő kiterjesztését és megnehezítik a kikötőkben átrakott áruknak vasuti odaszállítását, vagy elfuvarozását. A stralsundi kikötő további kiépítését ezen túlmenően, a hidrografikus adottságok kedvezőtlen volta is akadályozza. A stralsundi kikötő nyugati hajózó útján, a Gellen-folyam rendkívül erős elhomokosodása következtében, csak nagy erőfeszítések árán lehet a kívánt 5 méteres mélységet tartani. Ezzel szemben a keleti hajózó ut további kiépítése a greifswaldi Boddenon keresztül egy 52 km hosszú tengeri csatorna építését követelte volna meg.

A meglévő kikötőkben az átrakási kapacitás lényeges emelése mind-ezekből az okokból akadályokba ütközött és a Német Demokratikus Köztársaság népgazdaságának új kikötőre volt szüksége.

Az ezzel kapcsolatos kiterjedt vizsgálatok arra az eredményre vezettek, hogy az új tengeri kikötő létesítésére a legmegfelelőbb terep a Breitlingnek, a Warnow alsó folyása egy haff-szerű kibővülésének, a déli partja. Ez a terep mind fizikai, mind pedig közgazdasági-földrajzi tekintetben olyan előnyök egész sorával rendelkezik, amilyenek hasonlóan kedvező összetételben a NDK Keleti-tengeri partvidékén sehol másutt nem találhatók.

Először is, az új tengeri kikötő a nyílt tengertől csupán csekély távolságra fekszik; ez olyan körülmény, amely minden "gyors" kikötő számára fontos előfeltétel. Míg az új rostocker tengeri kikötőhöz vezető út a nyílt tengerről mindössze körülbelül 5,7 km, addig más kikötők megközelítési utvonala lényegesen hosszabb, mint ez a következő adatokból is kitűnik:

Wismar	körülbelül	27,7 km
Stralsund /nyugati hajózó ut/	körülbelül	31,5 km
Lübeck	körülbelül	22,0 km
Kiel	körülbelül	32,0 km

5/

Majdnom valamennyi nyugatnémet Északi-tengeri kikötőnél még ennél is lényegesen nagyobbak a távolságok a nyílt tengerig.

A tengeri kikötő előnyös földrajzi helyzetét még az a körülmény is fokozza, hogy a Keleti-tenger nyugati felének 1. fő-hajóútjától kisebb távolságra fekszik, mint Lübeck.

A rostocki tengeri kikötő elhelyezésének második lényeges előnye, hogy elegendő tér áll rendelkezésre a kikötő kiépítésére és későbbi esetleges kibővítésére, még pedig minden vele kapcsolatos létesítményvel együtt. Így Rostock-Petersdorfnál legalább 20 km²-nyi terepen lehetséges a kikötőnek magának fejlesztése, különösen azonban a kikötőhöz kötött ipar és a szükséges service-berendezések létesítése is. A Német Demokratikus Köztársaság egyéb kikötőitől eltérően tehát nincsenek korlátai a tervszerű továbbfejlesztésnek - a népgazdasági szükségletekhez mérten - legalább is ami a rendelkezésre álló területet illeti.

A harmadik pozitív tényező a rostocki hajógyárak közelsége, különösen pedig a NDK részéről létesített Warnow-hajógyáré Warnemünde-ben, amely a Német Demokratikus Köztársaság kereskedelmi hajóparkjának jelentős részét építette. 1959-ben a NDK-ban 147 841 bruttó regisztertonna volt a kereskedelmi hajótér, amely rendkívül gyorsan növekszik tovább, úgy hogy az 1962. évben el fogjuk érni az 500 000 bruttó regiszter tonnát.

Az új tengeri kikötő - mint a Német Demokratikus Köztársaság nyílt-tengeri hajóparkjának legfontosabb honi kikötője - egyúttal egy közeli javító támaszponttal is rendelkezik, amely éppúgy kiszolgálhatja a NDK kereskedelmi hajóparkját, mint a kikötőt érintő külföldi hajókat is. Korszerű berendezések jelenleg lehetővé teszik, hogy a Warnow-hajógyár olyan hajókat dokkoljon, amelyek holt súlytonnatartalma eléri a 15 000 tonnát.

Végül ki kell még emelni, hogy a Rostock városnál létesült új kikötő a Német Demokratikus Köztársaság parti kerületének közgazdasági, politikai közigazgatási és kulturális központja számára pozitív tényező.

A rostocki tengeri kikötő összeköttetése a mögöttes ország-részekkel aránylag kedvező. Ezidő szerint a vasut, még pedig a Rostock-Waren-Neustrelitz-Berlin vonal, amelyet meglévő berendezések felhasználásával ujja-

építettek és lényegesen korszerűsítettek, játsza a főszerepet. Ezekkel az intézkedésekkel sikerült a Rostock és Berlin közötti vasutvonal megrövidítése 40 km-rel. A távolabbi jövőben azonban a tömegáru szállítása körül a belhajózásra is fontos szerep vár. Már eddig is több terv készült Rostocknak a Német Demokratikus Köztársaság víziutrendszerébe történő bekapcsolására. Egyelőre megkezdték egy parti csatorna építését Breitlingtől a Saaler Boddenig, amelyen át, a Bodden-vizeken és az Oderán keresztül Rostock tengeri kikötőnek a Német Demokratikus Köztársaság víziuthálózatához kell majd kapcsolódnia.

Az új rostocki tengeri kikötő a szocialista építés egyik eredménye. Azzal szolgálja a NDK gazdasági fejlődését, hogy lényegesen hozzájárul a külkereskedelmi kapcsolatoknak köztársaságunk és az egész szocialista világrendszer érdekében történő kibővítéséhez. Ugyanakkor a Rostock-Petersdorfban megépült kikötő segít abban is, hogy Nyugatnémetország uralkodó erőinek a Német Demokratikus Köztársaság közgazdasági fejlődésének megzavarására irányuló kísérletei hatástalanokká váljanak.

-
- 1/ Statistisches Jahrbuch der DDR 1962 /7.Jg./ Berlin 1962, 496. old.
"Neues Deutschland" 1962. márc. 29, B kiadás, 4. old.
"Ostseezeitung" 1961. dec. 30/31., 3. old.
  - 2/ Probleme der Entwicklung der Wirtschaft des Bezirkes Rostock
Rostock 1962., 31. old.
  - 3/ Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich 1936 /55. évf./,
Berlin 1936., 214. old.
Statistisches Jahrbuch der Deutschen Demokratischen Republik
1960/61 /6. évf./, Berlin 1961., 520. old.
  - 4/ Statistisches Jahrbuch der Deutschen Demokratischen Republik
1962 /7. évf./, Berlin 1962, 547. old.
  - 5/ Herbert Luck, die Seehäfen der Deutschen Demokratischen Republik,
Berlin 1959., 13. old.

Utalások forrásmunkákra:

=====

- W. Bönisch Rostock - der grösste Hochseehafen der DDR
Az "Urania" 1958. évi évfolyamának 7. számában
- H. Luck Die Seehäfen der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin 1959
- E. Weber Der Schiffs- und Warenverkehr der Seehäfen der Deutschen Demokratischen Republik in neuerer Zeit
A "Geographische Berichte", 10/11. szám
1./2. szám a 4. /1959. évi/ évfolyamból, Berlin
- U. Wilken Das Tor steht offen. Der neue Rostocker Überseehafen - ein Meilenstein beim Aufbau des Sozialismus in der DDR
A "Wissen und Leben", 1961. évf., 5. szám
- W. Wilke Die volkswirtschaftliche Bedeutung der Seewirtschaft für die DDR
A "Sozialistische Planwirtschaft" 3. évf./1962./
1. száma, Berlin

Dr. W. R O U B I T S C H E K

A növénytermelés körzetei a Német Demokratikus Köztársaságban

Dr. W. Roubitschek, egyet. m. tanár, Halle, NDK.:

A növénytermelés körzetei a Német Demokratikus Köztársaságban

1. Bevezetés: Az agrárgeográfia mai problémái az NDK-ban.

Ahogy egy ország gazdasága tárgyilag oszlik ágazatokra, ugyanúgy objektíve oszlik meg területileg. Ezáltal a földrajzi elemzések egyenesen a szocialista tervgazdaság érdekében nélkülözhetetlenek. Ebből kitűnik, hogy a mezőgazdasági termelésre és ennek tényezőire irányuló kutatásaival az agrárgeográfia is jelentős alapokat adhat a mezőgazdasági területi tervezéshez. Különösen azóta, hogy 1960. tavaszán fellendült a NDK egész parasztságának termelőszövetkezetekbe tömörülése, vált szükségsszerűvé az agrár földrajzi kutatásoknak a mezőgazdasági területi tervezésben való hasznosítása. Ugyanakkor szükséges a szoros kapcsolat megteremtése a különböző mezőgazdasági tudományokkal, különösen az agrárökonómiával, továbbá azokkal az állami szervekkel, amelyek elsősorban végezhetnek gyümölcsöző munkát ezen a területen.

2. A növényi bruttótermelés regionális szerkezetének térképei a NDK-ban

A következőkben színes térképeken illetve diapozitívek útján szeretném bemutatni önöknek a NDK növénytermelési körzeteire irányuló kutatásainknak néhány eredményét. A tipizálásnak általunk alkalmazott módszere a következő: az alapkritérium a főtermények vetésterülete. Hogy a lehetőség szerint differenciált képhez jussunk, a NDK minden községének a statisztikában szereplő 1955. évi földhasznosítási adatát kiértékeljük. Csaknem 10 000 községről van szó. Végül a hektáronkénti hozamot is vizsgáltuk, minthogy a geográfus számára fontos annak ismerete is, hogy egy hektárnyi buza vagy cukorrépa stb. vetésterületen hány súlyegység kerül betakarításra. Hogy egy reprezentatív hozamhoz juthassunk, az 1953-1957. évek eredményeit átlagoltuk. A legfontosabb kulturák "terméksúlyozás"-ának összehasonlító mértékegységéül a gabonaegység szolgál.

A gabonaegység a mezőgazdasági termékeket energia-értékük szerint állítja fokozatokba; magasabb fizikai és fiziológiai értékére való tekintettel a fehérjét 2,5-szeres kalóriaértékkel vesszük tekintetbe. Az olyan termékeket, amelyek nem közvetlenül szolgálnak táplálkozásra, a táplálkozásra szolgáló termékekkel költség és jövedelem alapon összevetve, gabonaértékre átszámítva vesszük tekintetbe. A német mezőgazdaság feltételei között, amelyben messzemenően a táplálkozási nyersanyagoknak, illetve a közvetlen emberi fogyasztásra szolgáló kalóriadiadus tápanyagoknak termelése áll előtérben, a gabonaegység a legalkalmasabb mértékegység.

A számítás menete tehát a következő volt: a NDK minden községe különböző kulturáinak 1955. évi vetésterületét az 1953.-57. év megfelelő és gabonaegységben kifejezett termésátlagával megszoroztuk. Az eredményeket négy térképsorozatra vittük rá:

- I. térkép: A földhasznosítás fő formái
- II. " A gabonatermelés formái
- III. " A takarmánytermelés formái
- IV. " Terméseredmény GE/ha-ban.

A térképeken a terméktömeg szolgáltatásában vezető szerepet játszó két termékfajta megfelelően mint "vezető" és mint "kisérő" kultúra kerül feltüntetésre.

A következőkben leírjuk a fent említett szériáknak egy térkép-sorozatát:

/Színes diaposzítívek/

A gabona-, takarmány és burgonyatermelés a NDK minden községében meglepően hasonló mértékű részesedést mutat. A differenciálódást a gyümölcs- és főzelék-zöldség termelés, valamint a cukorrépa-termelés idézi elő, amelyek a klimatikusan és edafikusan alkalmas területekre korlátozódnak. A gabonatermelésen belül az egyes változatok erősen a természeti adottságokhoz kötődnek: az árpa a legjobb és legszárazabb talajokon diszlik, míg a buza már több nedvességet kíván; a rozs-zab együttes a homokos diluvális területeken uralkodik. A takarmánytermelés formáit lényegében a természetes zöldmező részesedése határozza meg, amely uralkodik a mélyedésekben és a középhegységekben. Ezt a jobb mezőgazdasági termőterületeken növekvő mértékben szántóföldi takarmányok /lóhere, lucerna/ és kapás takarmánynövények /takarmányrépa, cukorrépa-szelet/ egészíti ki. A takarmánykukorica mindmáig még meglehetősen egységes elterjedést mutat. A gabonaegység/hektárban számított termékszint a legrosszabb termőhelyek /hegységek, homokvidékek, folyómenti rétek/ mintegy 20 GE/ha értékétől a jobb termőhelyek /a magdeburgi síkság Magdeburger Börde/ és Szászország valamint Thüringia csatlakozó vidékei/ 40-50 GE/ha értékéig ingadozik.

3. A növénytermelés profiljai

A földhasznosítási formák térképi ábrázolását profilokkal egészítettük ki. Néhány példát ezekből is bemutatunk:

/színes diaposzítívek/

A regionális keresztmetszetek mindegyikét három profilban vázoljuk fel: a földhasznosítás fő formáit abszolút mértékegységben ábrázoljuk. Az oszlop magassága GE/ha-ban adja a szintet. A megfelelő l.sz. profil tehát az I. és IV. térkép tartalmát kombinálja. A gabona- és takarmánytermelés profiljai viszonylagos ábrázolások. Ezek a profilok lehetővé teszik, hogy a termelési körzetek belső összefüggései és a körzetek határai feltáruljanak. Ezáltal lehetőségünk van a térképen jelentőséghez nem jutó kis vetésterületű termelési ágaknak területi jelentőségét megragadni és az egyes hasznónövények különböző visszahatását a termőhelyi feltételek megváltozására megállapíthatjuk. Mindenek előtt a növénytermelés egyedi területeinek elhatárolásábannyújtanak segítséget a profilok.

4. A növényi bruttótermelés zónáinak és körzeteinek elhatárolása

V. térkép/

A növényi bruttó termelésnek 13 zónája ill. 60 körzete rajzo-

lódik ki /ld. V. térképet/. A termőkörzetek egyedi volta, miként a profilok is mutatták, abban áll, hogy a változatos termelés formák minden esetben más összefüggést mutatnak. A kedvezőtlen területek hasznosítási formái többnyire egyoldalúak, a "jobbak" a produkció magas szintjén kívül a termelés sokirányúságával tűnnek ki. A változás területről-területre meglepő gyakorisággal valóságos határok között mutatkozik meg. Csak a NDK északi részén, a diluviális területeken jelentékenyebbek a fokozatos átmenetek. A háboru előtti időkkel összehasonlítva, a NDK csaknem minden területén mindenek előtt Thüringiának takarmánytermelésre alkalmas átmeneti jellegű területein, valamint a munkaerővel viszonylag jobban ellátott Szászországban - a termelési eredmények növekedtek. A hozamok fokozása és a produktívabb termelési módok bevezetése útján a magasabb termelési szintű területek szüntelen kiterjedésének folyamata megy végbe az extenzív és kishozamu /homoki és hegyvidéki/ területek rovására. A termelésnek termelési formák és eredménysszintek csoportjaiban megnyilvánuló térbeli együtteseit tehát időbeli együttesekként is kell látnunk.

V. Ju. T A R M I S Z T O

Az ipartelepítés területi problémái az Észti SzSzk-ban

Most, amikor az elkövetkezendő két évtizedben a Szovjetunióban - s azon belül az Észti SzSzk-ban is - lenyűgöző méretű befektetéseket eszközölnék, az ipartelepítés kérdései igen nagy jelentőségűek. Hiszen a beruházás területi elosztásában elkövethető hibák jelentősen akadályozhatnák a társadalmi termelés fejlődését és komoly nehézségeket okozhatnának a kommunizmus anyagi-technikai bázisának létrehozásában.

Ahhoz, hogy jó hatásokkal hasznosítsuk a természeti, társadalmi és egyéb erőforrásokat - ami a termelőerők elhelyezésének egyik alapvető feladata - szükséges, hogy kutassuk és helyesen értékeljük azokat a távlati-iptelepítésre ható tényezőket, amelyek szerepe a termelőerők elhelyezésénél a konkrét viszonyoktól függően különböző lehet. Ezzel kapcsolatban külön is hangsúlyozni kell, hogy az egyes iparágak telepítésének vizsgálatakor a konkrét lehetőségeket minden egyes körzetre vonatkozólag külön kell tanulmányozni az adott körzet fejlődésének történetéből, természeti és népességi erőforrásaiból, stb. kiindulva. Mindez szükségessé teszi a népgazdaság területi keresztmetszetben /vagyis az egyes régiók és termelési centrumok területében/ történő távlati tervezését. Sajnos, a Szovjetunió kis köztársaságaiban és oblasztyjaiban /megyében/ területi népgazdasági tervezést nem folytatnak. Az Észti SzSzk Tervhivatalában például, egyáltalán nincs területi tervezési osztály /vagy részleg/. Csak ágazati tervezés folyik, anélkül, hogy kielégítő módon számbavennék a köztársaságban kialakult területi-termelési komplexumokat, az egyes városok gazdasági életét és fejlesztési igényeit.

A termelőerők távlati telepítésénél nélkülözhetetlen az adott terület nagyságának, természeti viszonyainak, népességszámának, valamint gazdasága jellegének és fejlettségi színvonalának megfelelő differenciált szemlélet

A kicsiny, sűrűlakott és gazdaságilag fejlett területeken a termelőerők telepítésénél távolról sem lehet felhasználni mindazokat az elméleti tételket és megvalósítani minden olyan gyakorlati intézkedést, mint a nagy területeken. Kis területen a termelőerők telepítésének kérdését kissé konkrétabban és részletesebben kell megoldani, mint a nagy területek tervezésénél. Kis területen a termelőerők telepítésénél lényeges szerepet játszanak a helyi tényezők, azok sajátosságai, - ez mélyreható kutatást és helyes

értékelést igényel. Ha pl. az ipartelepítés szempontjából a Szovjetunió egészét tekintve valamely ipari üzemnek a telephelyét helyesen az Észti SzSzk-ban jelölik ki, azt ott is kell felépíteni, de az hogy ez az ipari üzem a köztársaság melyik városában, illetőleg településében épüljön fel, összövetségi viszonylatban már másodrendű kérdés. Az Észti SzSzk termelőerői ésszerű telepítésének szempontjából azonban távolról sem közömbös, hogy hová telepítik azt, vagy azt az ipari üzemot. Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a konkrét feltételekből kiindulva az országon viszonylatban másodrendű kérdés az adott körzet szempontjából gyakran elsőrendű fontosságúvá válik.

Melyek hát azok a sajátosságok, melyekkel számolnunk kell a kis területen történő ipartelepítésnél? Az alapvető sajátosság mindenekelőtt az, hogy a kicsiny, sűrűn lakott és gazdaságilag fejlett körzetben, ahol főként beaozott nyersanyagra települt ipar dominál, az iparüzemek telepítését csak részben lehet az adott iparág, vagy üzem gazdaságából folyó gazdaságossági számításokkal megindokolni. Éppen ezért az ilyen indoklás nem eléggé meggyőző. Arról van szó, hogy a beruházások hatékonysága, a nyersanyag és a késztermék szállítási költségei, a termék önköltsége, a termelés rentabilitása és egy sor más gazdasági mutató kevésbé függ az üzem telephelyétől,

Következésképpen, az Észti SzSzk-ban is az ipartelepítésnél a közvetlenül az adott iparág, vagy iparvállalat gazdaságából következő közgazdasági mutatók mellett nagymértékben /gyakran éppen elsősorban/ az ipartelepítésre ható társadalmi-gazdasági és egyéb tényezőkből kell kiindulni. Ebben a vonatkozásban a termelőerők elhelyezésének problémái és a területrendezés, valamint a városépítészeti sokrétű kérdésköre nagymértékben megegyeznek. Ide tartozik a városias települések távlati fejlesztésének sok problémája /a városok optimális nagysága, a népességnek történetileg kialakult elhelyezkedése; megfelelnek-e a városok és munkástelepülések egy-egy iparág fejlesztési követelményeinek; a városok különbözőhözvetlen egészségügyi, üdülési stb. feltételei alapján az egyes települések lakhatósági viszonyai/.

Megjegyzendő, hogy a termelőerők telepítése nem annyira műszaki és gazdasági folyamat, mint ahogy az az ipartelepítést érintő szovjet irodalomból kitűnik s mint emilyenné néha sajnos sok gyakorlati és gazdasági szakember

kezében válik. A termelőerők telepítésénél nem helyes csupán a termelési-gazdasági mutatók legnagyobb hatékonyságára törekedni a népesség jóléti viszonyainak megfelelő figyelembevétel nélkül. Azonban a társadalmi-gazdasági tényezők mellőzése igen gyakori jelenség. Ezért a termelőerők telepítésének kérdését nem szabad leegyszerűsítve szemlélni; mindenképpen gyökeret kell vernie annak a gondolatnak, hogy a termelőerők telepítése a gazdaságpolitika egyik része, melynek végsősoron az ember szolgálata a célja.

A Szovjetunió Kommunista Pártja XIII. kongresszusának határozatai, amelyek meghatározzák a kommunizmus anyagi-technikai bázisa létrehozásának alapvető feladatait a Szovjetunióban, a népgazdaság nagyarányu növekedését írják elő az Észti SzSzk-ban is. Az ipar termelése több, mint ötszörösére növekszik, 1960 és 1980 között a gépipar termelése több mint tízszeresére, a vegyiparé negyvenszeresére, a cementiparé csaknem huszonötszörösére növekszik, stb.

A szovjet hatalom évei alatt Észtország fejlett ipari köztársasággá vált: az ipari termelés 1 főre jutó értéke Észtországban 37 %-kal haladja meg a Szovjetunió átlagát.

A Szovjetunió területi munkamegosztásában a szövetségi köztársaságok között az Észti SzSzk első helyen áll az olajpalacki-termelésben, valamint a palagáz és palaolaj termelésében, második helyen az önműködő földgázu, a papír és cellulóze gyártás terén és harmadik helyen az olajipari berendezések és a pamutszövet termelésében.

Az ipartelepítésre ható legfontosabb tényezők Észtországban a következők: a./ ásványkincsek /pala és foszforit/. Az Észti SzSzk a Szovjetunió egyetlen olyan körzete, ahol a palakémiai iparnak, a villamosenergia-termelésnek és az ásványi építőanyagiparnak /falblokkok, ásványi vatta/ a pala képezi az alapját; b./ földrajzi helyzet. Az Észti SzSzk az egyik olyan körzet a Szovjetunió nyugati határán, ahol nagyarányu hajóépítésre, a távol-óceáni halászatra és a tengeri közlekedésre kedvezőek a feltételek. Az Észti SzSzk-ban előszerű az exportra termelő iparágak fejlesztése; c./ meglévő termelési bázis. Az Észti SzSzk-ban néhány olyan fejlett iparág van, melyek az Orosz Birodalom piacával számolva még 1917 előtt alakultak itt ki /villanymotorgyártás, textilipar/.

Az Észti SzSzK ipartelepítését lényegesen befolyásoló helyi tényezők közül a legfontosabbak: a./ viszonylag nagy munkaerőtartalék jelenléte az Észti SzSzK középső, délkeleti és nyugati területén; b./ a munkaerőtartalékok egy részének relatív immobilitása, ez a köztársaság egyes körzeteiben szükségessé teszi az ipar /elsősorban a helyi ipar/ közelítését a munkaerőhöz; c./ a kihasználatlan női munkaerő-bőség a nehézipari központokban és olyan iparágak hiánya a könnyűipari központokban, amelyek a férfimunkaerő foglalkoztatására alkalmasak; d./ a nagyvárosok egyenlőtlen területi eloszlása és a városi települések alacsony lélekszáma /a köztársaság városi településeinek 50 %-ában a lakosság száma 5000-nál kevesebb/, minnek következtében ezeknek a városoknak többségében nem célszerű nagy iparüzemek telepítése; e./ a városias települések mintegy egyharmadának /kisvárosok és munkás-települések/ az ipari fejlődés szempontjából nincs jövője, ezért ezeket célszerű, mint falusi településeket továbbfejleszteni; f./ a főváros viszonylag nagy részesedése /40 % felett/ a köztársaság iparának értéktermelésében. Ez indokolja azt, hogy perspektivikusan a köztársaság ipari termelésében a főváros arányának jelentősen csökkennie kell.

Az elmondottakat véve alapul az Észti SzSzK Tudományos Akadémiájának Közgazdaságtudományi Intézetében kollektív komplex munka készül "Az Észti SzSzK népgazdasága fejlesztésének és területi elhelyezésének alapjai" címmel. A téma kidolgozásánál a hangsúly az ipartelepítés területi racionális sémájának összeállításán van, minthogy a termelés gyors növekedése folytán a bonyolult termelési komplexumok létrejöttével a termelés területi szervezése igen komplikálttá válik.

Készült a FKCs házisekszeresítőjén. Példányszám: 80 40

Ikt.sz.: 4/1963

120/1963

A kiadásért felel: Dr. Pécsi Márton igazgató

MEMORÉTA
GEOGRAFI
KÖNYVTÁR

310

